

AIGUATS I SEQUERES A L'ALT GAIÀ

Salvador Palau i Rafecas

1. INTRODUCCIÓ

La zona natural de l'Alt Gaià, al llarg dels segles ha viscut tot tipus de fenòmens. Només cal recordar, a tall d'exemple, la força i la intensitat dels terratrèmols de 1427 i 1430. Les rèpliques del primer duraren tot l'any i culminà amb grans estralls el dia de la Candela de 1428. El segon va durar sis dies, enderrocà els castells de Savallà del Comtat i Argençola i ocasionà danys considerables a la vila de Santa Coloma de Queralt.

També són significatives les terribles plagues al camp. Els anys 1421-1422 i el 1687, la plaga de la llagosta arrasà les vinyes i els sembrats de tot el territori. A finals del segle XIX, el cuc del cep, tècnicament anomenat *Cochylis roseana*, afectà molt greument els avellaners i la fil·loxera va acabar amb la vinya del país.

A les fams provocades per aquestes desgràcies, cal sumar-hi les grans mortaldats provocades per malalties infeccioses. Així, a banda del seguit de pestes que infectaren el país al final de l'edat mitjana, cal esmentar els forts brots de 1564, 1589, 1599 i 1651; el còlera que patí Conesa l'any 1885; o la pandèmia de verola de 1891.

En un altre nivell, també cal destacar la misèria i les penúries provocades per les repetides i esgotadores guerres que patí el país al llarg dels segles. La destrucció de collites i cases, el reclutament d'homes que sovint no tornaven a casa i els subministraments forçosos a les tropes, deixaven el país devastat.

Per tal d'aportar noves dades al conjunt de calamitats que ha viscut aquesta zona, volem centrar el nostre treball en les grans sequeres, inundacions i altres adversitats climàtiques que va patir.

2. LES GRANS SEQUERES

L'Alt Gaià és una terra, fins ben entrat el segle XX, de total dependència de la pagesia on una mala collita era viscuda com la més gran de les desgràcies. Una terra de per si dolenta i a més mal adobada, on la manca o l'excés de pluja suposava fam i misèria i on hom sovint intentava pal·liar aquesta malaurança mitjançant manifestacions de devoció religiosa com les pregàries per la pluja.

2.1. LES PREGÀRIES PER LA PLUJA

Les pregàries per la pluja es feien a petició del poble o dels terratinents i les acordava i costejava el Comú o Ajuntament de la vila de Santa Coloma de Queralt.

Les pregàries consistien, en primer lloc, en fer durant tres dies una missa i una processó cada dia. Aquestes processons feien cap a Santa Maria de Bell-lloc, a l'hospital de Santa Magdalena i, la tercera, a la capella dels Sants Joans del castell. Si no plovia, durant els set dies següents es feia missa diàriament. Si tot i això continuava sense ploure, els cinc dies següents es continuava fent missa diària i, a més, també cada dia es feia processó a les cinc creus de terme de la vila. Finalment, acabat aquest cicle, es feia una processó a Sant Magí de la Brufaganya i, si no plovia, se'n feia una altra, també al dit santuari.

□ Santa Coloma de Queralt. Ofici a la plaça Major el dia de les pregàries.

A mitjan segle XVIII les processons perderen el costum d'anar a Sant Magí. Aquí s'entreveu clarament una discòrdia entre les comunitats de Sant Magí i de Santa Coloma pels drets de treure la imatge. També és a partir d'aquest moment que Santa Coloma va treure en processó la seva pròpia imatge del sant en lloc de la del Santuari de la Brufaganya.

Tal com hem dit, és a partir del recompte de les rogatives efectuades demanant el benefici de la pluja que constatem les grans sequeres viscudes. Així, si hem de fer cas de les pregàries hagudes o de les notes que evidencien la seva realització, podem suposar que entre 1583 i 1906, a l'Alt Gaià, es van viure 66 episodis de sequera.

Cal tenir en compte que les dades de què disposem són molt escasses. La informació relativa a les pregàries per pluja és minsa, la documentació històrica sovint no en ressenya la durada, ni aporta gaire informació. Però tenim les cartes que tenim i no podem lliurar més dades de les que disposem.

2.2. NOTÍCIES DE PREGÀRIES PER PLUJA

Segle XVI:

- 7.5.1583. S'iniciaren pregàries. Se'n van fer el 12, 22 i 25 de maig. El 17 de desembre continuaven i el 27 del mateix mes plougué copiosament.
- 23.4.1584. El Consell acordà fer processó general a Sant Magí el dia 2 de maig. El dia 23 s'hi tornà.
- 9.5.1585. Dia d'un fort aiguat, feia poc s'havien fet pregàries per pluja.
- 1589. Es va anar a Sant Magí de la Brufaganya.

Segle XVII:

- Any 1606. Es va anar a Sant Magí.
- Maig de 1622. Es va anar a Sant Magí.
- 24.6.1624. Dia de Sant Joan, anaren a Sant Magí, a més dels de Santa Coloma, altres dotze processons de pobles veïns. Plogué en abundància el dia 27 i el 31 de desembre.
- 22.6.1627. Nou processons van anar a Sant Magí.
- 25.5.1628. Santa Coloma va anar a Sant Magí en processó representada per dotze apòstols, dotze pelegrins i dotze minyons, juntament amb dos rectors.
- Any 1630. Savallà del Comtat va assistir en solitari a Sant Magí.
- 22.6.1632. Rauric i Santa Coloma van anar a Sant Magí en processó.
- 7.7.1633. Es va anar a Sant Magí.
- Juny de 1655. Es va anar a Sant Magí.
- 23.5.1664. Discussió entre les comunitats de Sant Magí i de Santa Coloma pels drets de treure la imatge.
- Juny de 1667. Es va anar a Sant Magí.

- 2.6.1670. Es va anar a Sant Magí.
- 2.6.1682. Es va anar a Sant Magí.
- Abril de 1689. Processó dels de Santa Coloma cap a Sant Magí.
- 9.5.1691. Santa Coloma va tornar a anar a Sant Magí.

Segle XVIII:

- 4.5.1702. Santa Coloma i altres deu processons van anar a Sant Magí.
- 22.5.1705. Es va fer processó a Santa Coloma i a Sant Magí.
- 29.6.1706. Igual que l'any anterior.
- Juny de 1713. Processó dels de Santa Coloma a Sant Magí.
- 7.5.1718. Es va fer processó a Santa Coloma. El dia 5 de juny a Sant Magí només hi van anar els pobles veïns.
- 19.5.1719. Amb els pobles veïns es va anar Santa Coloma. Els de Santa Coloma hi tornaren el 5 de juny.
- 15.12.1720. Curiosa data per fer pregàries per pluges, portaven tot l'any sense ploure.
- 14.5.1722. El bisbe de Vic va autoritzar que es fessin pregàries a Sant Magí.
- 18.4.1724. Començaren en aquest dia. El 17 de maig amb altres onze processons s'assistí a Sant Magí i el 30 de maig es van fer a Santa Coloma amb els pobles veïns. El 30 d'octubre del mateix any se'n tornaven a fer.
- 26.4.1730. Començaren. El 2 de maig es va anar a Sant Magí amb vuit processons. El 16 de maig es van fer a la vila de Santa Coloma.
- 25.4.1734. Plogué prompte.
- 20.3.1737. Començaren. El dia 31 es va anar a Sant Magí i el 25 d'abril es van fer a Santa Coloma.
- 4.6.1748. Processó amb la relíquia de Santa Coloma a la Font, hi assistiren molts pobles veïns. Tres dies després plogué. Aquest any sembla que ja es va deixar d'anar a Sant Magí.
- 20.4.1750. S'acordà fer-ne. El dia 23 es van fer les pregàries amb l'assistència de pobles veïns. Plogué el mateix dia amb abundància i el 24 d'agost es féu una gran festa per la bona collita amb diferents balls i castell de focs.
- 12.5.1753. Es començaven. El dia 24 de maig continuaven. El 3 de juny, setze pobles en processó acompanyaven les imatges de santa Coloma, sant Magí i el Sant Crist de l'Hospital a les fonts. El mateix dia plogué amb abundor i es féu un tedèum, i el 20 d'agost, una gran festa.
- 24.4.1757. El dia 3 de maig ja havia plogut.

- 1.10.1760. Es feien pregàries.
- 13.9.1764. Es feren pregàries, a petició dels terratinents, ja que feia mesos que no plovia.
- 9.9.1773. Començaren. El dia 19, processó a les fonts amb la relíquia de santa Coloma i la imatge de sant Magí. El dia 20 plougué.
- 16.6.1744. Es tragué la imatge de santa Coloma per demanar el benefici de la pluja.
- 24.4.1775. Començaren. El 2 de maig es va fer processó amb la patrona i sant Magí. El dia 9 se'n va fer una altra amb la relíquia de santa Coloma i el dia 25 es féu amb el Sant Crist de l'Hospital.
- 30.5.1776. Se'n feren de senzilles.
- 3.6.1780. A causa de la celebració de pregàries, se suspengué el joc de la pilota.
- 10.6.1785. Començaren. El dia 16 es feia processó amb santa Coloma i sant Magí.
- 29.5.1786. Començaren. El 2 de juny es va fer la processó amb santa Coloma, sant Magí i el Sant Crist de l'Hospital.
- 23.5.1787. Començaren. El 3 de juny es va fer processó amb les imatges acostumades.
- 18.4.1792. S'iniciaven. El 2 de juny amb la imatge de santa Coloma es va anar a les fonts. El 20 d'agost plougué i es féu una gran festa per haver obtingut el do de la pluja.
- 18.11.1794. S'acordava. El 23 de novembre, feia molt temps que no plovia, era portada la imatge de santa Coloma a les fonts amb assistència dels pobles veïns de Bellprat, Aguiló, Bellmunt i Montargull.

Segle XIX:

- 6.6.1804. S'iniciaven. El 16 de juny plougué abundantment i en acció de gràcies es féu una gran processó, en què participà el Ball d'en Serrallonga, amb un continu tiroteig.
- 14.5.1805. Es feien pregàries.
- 16.5.1806. El dia del mateix mes es va fer la processó i el dia 23 l'Ajuntament va fer suspendre les pregàries dobles i que es continuaren senzilles. Per tot plegat, l'Ajuntament hagué de pagar 2 lliures, 7 sous i 6 diners.
- 18.5.1807. El dia 24 hi assistien setze processons dels pobles veïns; el 16 de juny encara continuaven. A l'Ajuntament li costà 12 lliures i 10 sous.
- 9.6.1812. En aquesta data hi van assistir catorze processons dels poblets veïns. La documentació ens aporta frases tan eloqüents com aquestes: "per ser esta funció tan llarga i pesada", "per la gran necessitat d'aigua", "per que el Comú [Ajuntament] no

- pot pagar pels pagos que té de la Guerra", etc. Amb tot, l'Ajuntament pagà 8 lliures i 2 sous.
- 29.5.1813. Se'n tornaven a fer.
  - 14.3.1817. El dia 3 de maig hi assistiren trenta-dues processons; el dia 16 d'agost es feia una festa en acció de gràcies per haver plogut. Totes les processons llevat de dues entraren pel portal de Cervera. També es feren tres sermons: un a la trona de l'església, un altre tocant a la peixateria de la Plaça de l'Església i, a la tarda, el tercer des de la trona situada a l'hort del Fèlix (al costat de les fonts de les Canelles).
  - 10.4.1818. Es van fer pregàries.
  - 23.3.1822. El dia 6 de maig es va fer un sermó a la Plaça Major. El 16 de novembre ploqué.
  - 6.4.1824. El dia 23 encara continuaven. Per discòrdies amb el sistema constitucional, sols hi assistiren cinc processons.
  - 5.5.1825. No havia plogut des de primers de setembre de 1824. El dia 15, Sant Isidre, ploqué i el dia 17 es cantà un tedèum i el 31 es féu processó amb assistència de sis pobles. Abans d'arribar a la Plaça Major, on els esperaven els minyons vestits de blanc amb palmes en senyal de virginitat, es posà a ploure i ni el sermó es pogué fer.
  - 6.5.1828. Es feien pregàries.
  - 5.6.1849. Es feien pregàries.
  - 25.4.1859. El 21 de juliol hi assistien massivament els pobles veïns i el 6 d'agost se celebrava una festa per haver plogut.
  - 19.5.1864. L'Ajuntament va pagar per les pregàries que es van fer: 7 lliures, 10 sous (20 pessetes) per les misses celebrades; 11 pessetes per la música el dia d'ofici; 96 rals (24 pessetes) pels tres sermons del vicari perpetu Josep Güell; i Anton Arnavat cobrà 8 pessetes per anar a rebre les processons. En total sumen 63 pessetes. L'Ajuntament també va pagar per aquestes pregàries i la festa de Santa Coloma, 19 duros, 14 rals, 8 maravedissos per 45,62 lliures de cera.
  - 25.5.1867. Es va tornar a insistir en demanda d'aigua.
  - 4.6.1882. Es feien pregàries.
  - 4.5.1893. En aquest dia hi assistiren processionalment els pobles de Biure, les Piles i Guimons. El 26 d'agost se celebrà una festa per haver aconseguit el do de la pluja, fent-se ofici, processó i, a la nit, representació de l'obra teatral *Santa Coloma*. Els de la Comissió organitzadora foren Miquel Padró i Josep i Joan Borràs.

□ Santa Coloma de Queralt. Processó de pregàries. Any 1906.

Segle XX:

- 1906. En aquest any, encara es feren en olor de multitud, però a partir d'aquí, va anar quedant desfasada una de les tradicions que al llarg de tants segles s'havia mantingut.

3. ELS AIGUATS

Els aiguats i les grans crescudes del riu Gaià (al Baix Gaià anomenades gaianades) i dels torrents de la zona, històricament també han fet mal a la comarca. En aquest apartat ressenyarem la informació, també força escassa, que hem localitzat relativa als excessos d'aigua.

3.1. AIGUATS

- 9.5.1585. Un fort aiguat ocasionà danys als camps. Feia poc que s'havien fet pregàries per pluja.
- 30.9.1617. Literalment podem llegir: "per les grans inundacions de aygues eren caigudes y pels enderrocs de cases".

- 25.5.1791. Es van fer rogatives perquè el poble tingués serenitat per la quantitat d'aigua caiguda i perquè no es malmetés tota la collita.
- 24.8.1842. Aiguat de Sant Bertomeu. "Las fuertes lluvias de hayer [dia 23] han ocasionado daños inmensos en este termino y en los pueblos vecinos de la ribera del Corp".
- 21.9.1850. Aiguat de Sant Mateu al Baix Gaià, a l'Alt Gaià "lluvias copiosas".
- 2.7.1868. "La copiosa lluvia que cayó en la tarde de hayer [dia 1] inundó los campos, sacó de cauce los arroyos, derribando paredes y márgenes y convirtiendo parte de este término en un lago, llevándose haces de trigo, arrancando y arrastrando las patatas y legumbres". El dia 29 de juny havia fet una forta pedregada.
- 22.9.1874. Aiguat de Sant Tecla. "La lluvia tan copiosa, o mejor inundación que ha tenido lugar esta noche del 22 al 23". L'Ajuntament acordava no pagar la contribució a causa dels danys de la "terrible inundación" que causà danys per valor de 167.300 pta.
- 6.7.1926. "Temporal de lluvia sin precedentes por la cantidad de agua que caia y la violencia en que caia". Fàbriques tèxtils negades, la collita de cereals perduda, el temporal s'endugué les garbes i el més lamentable fou que la torrentada s'endugué Vicenta Castells quan sortia dels safarejos.
- 18.10.1930. Aiguat de Sant Lluç. "El fuerte aguacero acaecido el pasado dia 18 no ha causado daños de consideración". El dia 25 l'Ajuntament acordava obrir una subscripció "en vista de los daños ocasionados por la terrible avenida del rio Francolí que ha sumido a la miseria un sin número de familias".

Com passava en els casos de sequera, els excessos d'aigua també es pretenien mitigar amb pregàries perquè parés de ploure. Seguidament detallarem les pregàries fetes que hem trobat documentades.

3.2. PREGÀRIES PERQUÈ PARÉS DE PLOURE

- 18.5.1762. Es feien pregàries perquè parés de ploure. Onze dies després va parar.
- 12.6.1790. Es van treure les imatges del Sant Crist i de santa Coloma en processó.
- 15.6.1801. Es feien pregàries.

4. PLUGES, PEDREGADES, NEVADES, GEBRADES I GLAÇADES

4.1. PLUGES

Iniciem aquest apartat amb la referència de tres pluges que, tot i no arribar a ser aiguats, foren pluges de consideració, i segueix amb una relació de les pluges més destacables del segle XX:

- 27.1.1740
- 11.7.1792

- 27.9.1891
- 14.4.1942: 85,3 litres.
- 25.9.1942: 115 litres.
- 15.12.1943: 135 litres.
- 29.2.1944: 110 litres.
- 14.3.1984: 80 litres.
- 28.9.1984: 143,1 litres.

4.2. PEDREGADES

No disposem d'altra informació que la que aportem.

- 29.8.1854
- 9.5.1862 (sector de Bellprat)
- 29.6.1868
- 6.7.1926
- 5.11.1943
- 22.5.1959
- 12.8.1981 (pedres com ous)
- 27.8.1987

4.3. NEVADES

La quantificació dels gruixos de les nevades és problemàtica. Som conscients que les dades que aportem poden ser discutides.

- 8.11.1753. Diada de "les relíquies de santa Coloma". No se celebrà la processó a causa d'haver nevat moltíssim.
- 2.1.1876. Es tardaren dues setmanes per netejar els carrers de Santa Coloma.
- 8.5.1879. Després d'una forta nevada van aparèixer uns ocells desconeguts que acabaren amb la plaga *Cochylis roseana* o cuc del cep.
- 26.2.1890. Se suspengué la fira del Congre a causa de la nevada.
- 11.2.1932. Va nevar fins al dia 16 i hom diu que va ser la nevada més important del segle XX.
- 23.2.1944. La nevada es va allargar fins al dia 26. Caigué més d'un metre de neu i és considerada la segona més gran del segle XX.
- 12.1.1945. Va nevar fins al dia 15 i es mesuraren 48 cm de neu.
- 19.1.1946. Va nevar fins al dia 22 i es mesuraren 80 cm de neu.

- 23.1.1947. La nevada durà una setmana, fins al dia 29, i es mesuraren 45 cm de neu.
- 2.2.1963. Es mesuraren 42 cm de neu.
- 30.1.1986. Se'n mesuraren 50 cm.
- 14.12.2001. Va nevar fins al dia 16 i es mesuren 50 cm de neu. Les baixes temperatures van mantenir la neu més de 10 dies.
- 27.1.2006. Va nevar fins al dia 29 i es mesuren 45 cm de neu.
- 7.3.2010. Va nevar un parell de dies i es mesuraren 45 cm de neu.

4.4. GEBRADES

Aquest fenomen, també anomenat "la peluda", era i és molt freqüent. Les tres citades devien ser de consideració.

- 28.1.1864. Va matar molts arbres.
- 7.2.1954. Va malmetre les xarxes d'electricitat i telefonia.
- 31.12.1970. Danys considerables als arbres.

4.5. GLAÇADES

Es coneixen com a glaçades negres i són molt diferents de les gelades.

- 29.2.1944. Després d'una forta nevada i d'abundant pluja, va glaçar moltíssim, fet que provocà 20 cm de glaç.

4.6. DESGAVELLS

En aquest apartat citem referències que fan evidents les penúries que passava la gent del camp.

- 5.5.1570. L'Ajuntament va proveir de blat i ordi per menjar i sembrar. L'última collita havia estat desastrosa.
- 12.10.1812. Hi va haver gran escassetat de blat. No n'hi havia per menjar ni per sembrar.
- 10.11.1867. A causa de la mala collita d'aquest any i per la falta de treball, pluges i recursos, l'Ajuntament va demanar ajut a la Diputació.

4.7. TEMPERATURES MÍNIMES EXTREMES

A l'Alt Gaià, les temperatures mínimes entre -5° i -8° no són estranyes en els hiverns freds. En aquest apartat, però, només fem referència a les temperatures mínimes més extremes.

- 1.2.1954: -11°
- 3.2.1954: -18°

- 2.2.1956: -18°
- 4.2.1956: -15°
- 2.12.1986: -17°
- 23.12.2001: -12°

5. ANOTACIONS D'UN PAGÈS DE L'ALT GAIÀ SOBRE LES COLLITES

Finalment, ens plau acabar aquest recull de dades amb les anotacions d'un pagès de la comarca relatives a les collites. Són prou curioses i considerem interessant de fer-les públiques.

- 1943: Blat: poc però bo. Civada: poca i mal granada. Guixes: poques i dolentes. Erb: regular. Patates: dolenta.
- Juny 1947: S'ha perdut per falta d'aigua la meitat de la collita de civada i bastant de la de blat i llegums.
- Juliol 1947: La pluja del dia 4 (36 l) anà bé a les patates i fou tard per als llegums.
- Juny 1948: La pluja del 30 de juny (35,7 l) salva la collita de patates però no la de llegums i la de cigrons perduda totalment.
- Agost 1948: Hi ha molta sequera i no ragen les fonts.
- Octubre 1948: La falta d'aigua per a la sembra s'aguditza.
- 1951: Aquest any hi ha hagut la pitjor collita des de 1907 a causa de les pluges i boires del maig i juny que retardà la collita un més i no granà (molta palla).
- Maig 1953: La persistent sequera no s'havia vist des de feia 48 anys, si continua es farà malbé la collita, fins i tot la de la patata.
- Juny 1953: La pluja ha beneficiat la collita de patata i la d'esparceta, la de cereal és molt dolenta.
- Agost-
setembre 1953: La falta de pluges asseca les fonts i no afavoreix les terres per sembrar.
- Juny 1954: Les pluges perjudiquen la feina de recol·lecció dels cereals.
- Juliol 1954: Collita esplèndida, com pocs anys s'havia vist, sobretot la civada, tant en quantitat com en qualitat. Fallà un xic al granar. La sega s'ha fet a mà, perquè està aplanat. Els jornals s'han pagat a 80 / 100 ptes.
- 1955: Excepte en algun camp, la collita en general dolenta.

6. DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

- Capbreu Santa Coloma de Queralt, 1617-1623. Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Fons dels Comtes de Santa Coloma, reg. 4 i 5 (ACCB).
- Capbreu de Santa Coloma de Queralt, 1617-1618 (Còpia). Arxiu Galo (AG). L'original és propietat del Sr. Estruga de Barcelona.

Capbreu d'Aguiló, 1599. AG.

Rúbrica. *Per la treta de la Relíquia de Santa Coloma votada per pregàries de aygua y modo de demanar y fer dites pregaries*, 1817. Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Queralt (APSCQ).

Llibre d'òbits núm. 10, 11 i 12. APSCQ.

Liber Bursari núm. 6, 7 i 8. APSCQ.

Liber Consoliorum, 1706-1795. APSCQ.

Llibres d'actes; oficis; informes al Govern Civil i notes soltes. Arxiu Municipal de Santa Coloma de Queralt. AMSCQ.

Actes de pregàries per pluja, s. XVIII. AG.

7. BIBLIOGRAFIA

SEGURA I VALLS, Joan: *Història de Santa Coloma*, 1879.

SEGURA I VALLS, Joan: *Història de Santa Coloma. Refosa i ordenada per Joaquim Segura i Lamich*, 1971.

CAPDEVILA, Sanç: *Història compendiada del Santuari de Sant Magí*, 1924.

FONTSERÉ, E. i IGLÉSIES, J.: *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100 i 1906*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1971.

SEGURA I VALLS, Joan: "Terratrèmols a Catalunya en lo segle XV". *La Veu de Montserrat* (Vic), núm. 4 (1885).

PALAU RAFECAS, S.: "Pregàries per pluja". *La Segarra* (Santa Coloma de Queralt), 84-85 (1986).

IGLÉSIES, J.: *L'Aiguat de Santa Tecla*. Barcelona: Rafael Dalmau, col·l. Episodis de la Història.